

«Ήταν τελικά η φεμινίστρια κατάσκοπος;»

Μαθαίνοντας για τον θάνατο της 92χρονης Gloria Steinem, μου ήρθε αμέσως στο μυαλό η τηλεοπτική Gloria της μίνι σειράς “Mrs America” (Hulu, FX, 2020), την οποία με απaráμιλλο στυλ – με τα μεγάλα διαφανή γυαλιά της, τα κομψά λευκά παντελόνια της και μια αμερικανοποιημένη προφορά- υποδύθηκε η αυστραλή ηθοποιός Rose Byrne. Η σειρά μέσα από το αντεστραμμένο πρίσμα της ιστορίας της ακροδεξιής ακτιβίστριας και θεωρητικού Phyllis Schlafly- την υποδύθηκε η Kate Blanschett- αφηγείται την ιστορία του φιλελευθέρου ριζοσπαστικού φεμινιστικού κινήματος στις ΗΠΑ και της διαδρομής κάποιων εκ των πρωταγωνιστικών μορφών του. Σε αυτή την αφήγηση η Steinem, μαζί με άλλες εμβληματικές λευκές και λίγες μαύρες «διάσημες» φεμινίστριες της εποχής της Διακήρυξης των Ίσων Δικαιωμάτων ([Equal Rights Amendment](#)) όπως η Betty Friedan, η Bella Abzug, η Shirley Chisholm και η Brenda Feigen Fasteau εμφανίζονται ως μαχητικές αγωνίστριες – αρχηγοί ενός σκληρού ιδεολογικού πολέμου που μαινόταν στην κοινωνία της εποχής τους. Παρά την εξαιρετικά επιτυχημένη απεικόνιση της ατμόσφαιρας της εποχής και τις πολύ διάσημες και πολύ καλές ηθοποιούς που πρωταγωνίστησαν σε αυτή, η σειρά έλαβε διφορούμενες κριτικές και αρκετές αρνητικές, ιδιαίτερα σε σχέση με την υπερβολική «ανθρωποποίηση» της Schlafly και όψεων των ιδεών της.

Μάλιστα, φαίνεται ότι ούτε της Steinem της άρεσε ιδιαίτερα η οπτική της σειράς. Η τελευταία είχε υποστηρίξει μεταξύ άλλων ότι η σειρά περιείχε ιστορικές ανακρίβειες και ότι υποβάθμιζε την πολιτική διάσταση του συλλογικού φεμινιστικού αγώνα εστιάζοντας δυσανάλογα στις διαφορετικές προσωπικές ιστορίες που εκτυλίσσονται παράλληλα. Ιδιαίτερα, για την απεικόνιση της Schlafly και του ρόλου της στην υπονόμευση της ψήφισης της ERA η Steinem είχε πει:

«Η σειρά «Mrs. America» είναι εντελώς λανθασμένη. Δεν νομίζω ότι αυτό γίνεται απαραίτητα σκόπιμα, αλλά είναι απλώς λάθος από άποψη πραγματικών γεγονότων και ιστορίας, καθώς η Τροπολογία για την Ισότητα των Δικαιωμάτων (Equal Rights Amendment) καταψηφίστηκε εξαιτίας του κλάδου των ασφαλιστικών εταιρειών και άλλων που αποκόμιζαν κέρδη από τη φθηνή γυναικεία εργασία. Η Phyllis Schlafly δεν άλλαξε ούτε μία ψήφο. Με ενοχλεί βαθύτατα η ιδέα ότι ο κόσμος μπορεί να βλέπει το «Mrs. America» και να πιστεύει πως οι γυναίκες είναι οι χειρότεροι εχθροί του εαυτού τους. Διότι, ακόμα και όταν διαφωνούμε, δεν έχουμε τη δύναμη να γίνουμε οι χειρότεροι εχθροί του εαυτού μας».

Αντίθετα, φαίνεται ότι αγαπούσε πολύ την βιογραφική ταινία της July Taymor με τον κάπως ναρκισσιστικό - αμήχανα κολακευτικό τίτλο “The Glorias” (2020) στη δημιουργία της οποίας η

Steinem είχε ενεργή εμπλοκή. Για την ταινία και για τη συμβολή της σε αυτή η Steinem είχε πει στην ίδια συνέντευξη:

«αισθάνομαι ότι είμαι μέρος μιας κοινότητας που ενεργοποιεί και συμβάλλει στην οικοδόμηση συνειδήσεων. Συμβάλλω με την ιστορία μου με έναν τρόπο που ελπίζω να ενθαρρύνει κι άλλες γυναίκες ή άνδρες να μοιραστούν την ιστορία τους».

Η φράση αυτή μάλλον περιγράφει εύστοχα και την αντίληψη της για τη δική της – εντελώς ατομική- συμβολή στη διαδρομή του αμερικάνικου ριζοσπαστικού φεμινιστικού κινήματος αλλά και για τη σημασία της ατομικής συγκρότησης στην πορεία της κοινωνικής ιστορίας. Μάλιστα, το μοναδικό βιβλίο της που περιγράφει πιο συνεκτικά τις θέσεις της για τον φεμινισμό – έχει εκδώσει πολλά βιβλία από συλλογές άρθρων και εργασιών μέχρι τη βιογραφία της Marilyn Monroe- “Revolution from within: A book of self-esteem” (1992) είναι ένα βιβλίο «αυτό-βοήθειας», όπου η καλλιέργεια της αυτοπεποίθησης και η προσωπική ενδυνάμωση αναδεικνύονται ως θεμέλια της κοινωνικής χειραφέτησης και ειδικότερα της έμφυλης. Κρίνοντας από τα παραπάνω, φαίνεται ότι η ουσιοκρατία για την οποία θα μπορούσε να θεωρηθεί «υπεύθυνη» η Steinem δεν ήταν τελικά το φύλο ή το βιολογικό φύλο – φαίνεται μάλιστα ότι την τελευταία δεκαετία είχε προλάβει να ξεκαθαρίσει τη θέση της στο πλευρό της trans κοινότητας- , αλλά τελικά ο ίδιος ο εαυτός.

Στο εκτενές και τεκμηριωμένο άρθρο της Jenny Brown που δημοσιεύθηκε στο Jacobin.com (04.09.2026) "[Gloria Steinem was the godmother of Neoliberal feminism](#)" η συγγραφέας παρουσιάζει τη διαδρομή της Steinem ως φεμινίστριας και δημόσιας προσωπικότητας υποστηρίζοντας ότι η μεγάλη της επιδραστικότητα – αρχικά ως εκδότριας του περιοδικού Ms Magazine και στη συνέχεια ως διευθύνουσας του ομώνυμου ιδρύματος- συνέβαλε στην αποσιώπηση και στην υπονόμευση του ρόλου και της σημασίας του συγκρουσιακού ριζοσπαστικού φεμινιστικού κινήματος των δεκαετιών του εξήντα και του εβδομήντα και κάποιων εμβληματικών προσωπικοτήτων που πρωταγωνίστησαν σε αυτό.

Πράγματι, η Steinem ήταν μια απόλυτα συστημική προσωπικότητα, με συγκεχυμένες συχνά πολιτικές θέσεις και οπωσδήποτε συνέβαλε στην διάδοση και καθιέρωση μιας αισθητικοποιημένης αντίληψης για τον φεμινισμό. Η Hillary Rodam Clinton, η Kamala Harris και η Oprah Winfrey, η Meghan Markle ήταν από τις πρώτες που έγραψαν [obituaries](#) αμέσως μετά τη δημοσίευση του θανάτου της. Ο φεμινισμός της Steinem ερμηνευόμενος ως μια μονοθεματική διαδικασία κοινωνικής ανέλιξης – όπως ακριβώς τον περιέγραψε συγκεκριμένα στο βιβλίο της η πιο «πραγματική» θεωρητικός του νεοφιλεύθερου φεμινισμού του [Lean in](#) (2013) Sheryl Sandberg -και ως μια αισθητική πολιτισμική τάση εύλογα ήταν πιο αποδεκτός στους κύκλους των ελίτ των Δημοκρατικών των ΗΠΑ, από οποιοδήποτε άλλο ριζοσπαστικό και υλιστικό ρεύμα του φεμινισμού. Και πράγματι η ανανέωση του αμερικάνικου φεμινισμού με αφορμή τη διεθνή φεμινιστική απεργία το 2019 και στη συνέχεια με τη δημοσίευση [του Μανιφέστου για τον φεμινισμό του 99%](#) και η επανασύνδεση του φεμινιστικού κινήματος των ΗΠΑ με την ιστορία των καταργητικών κοινωνικών κινήματων έκανε το έργο της Steinem να μοιάζει ξεπερασμένο και χωρίς ουσιαστικό ρόλο. Η υποβάθμιση αυτή έγινε ακόμη πιο

ισχυρή όσο το τραμπικό παράδειγμα πολιτικής άνοιξε εκ νέου ένα πεδίο για αμιγείς ιδεολογικές και πολιτικές συγκρούσεις.

Στο άρθρο της Brown αναφέρεται επίσης – όπως και σε άλλα κείμενα που δημοσιεύθηκαν την επαύριο του θανάτου της γνωστής φεμινίστριας- η σχέση της Steinem με τη CIA κατά τις δεκαετίες πενήντα και εξήντα. Η Steinem δούλευε για την Independent Research Service, έναν σαφώς υποστηριζόμενο από τη CIA οργανισμό που ασχολιόταν με τη στρατολόγηση αντικομμουνιστών και αντικομμουνιστριών νεολαίων με σκοπό να τους υποστηρίξει να παρεισφρήσουν σε αριστερές οργανώσεις στην Ευρώπη και στις ΗΠΑ. Η Steinem είχε ρόλο συντονίστριας μιας τέτοιας ομάδας νέων σε ένα ταξίδι στο Διεθνές Φεστιβάλ Νεολαίας και Φοιτητών που πραγματοποιήθηκε στη Βιέννη το 1959 υπό την αιγίδα της σοσιαλιστικής [Παγκόσμιας Ομοσπονδίας Δημοκρατικής Νεολαίας](#) (WFDY). Αυτή η σύνδεση της Steinem με τη CIA έγινε γνωστή πρώτη φορά, όταν οι Redstockings, η γνωστή ριζοσπαστική φεμινιστική ομάδα, δημοσίευσε στοιχεία που τεκμηριώναν την επαγγελματική σχέση της Steinem με την Independent Research Service για το διάστημα 1959-1962 καθώς και ότι είχε συνυπογράψει μια επίσημη έκθεση μαζί με άλλους δύο μάλλον υπεύθυνους αντίστοιχων ομάδων για το φεστιβάλ της Βιέννης.

Η Steinem δεν αρνήθηκε ποτέ τη σύνδεση της με αυτόν τον οργανισμό και με τη CIA. Μάλιστα, σε μια τηλεοπτική της συνέντευξη [που υπάρχει δημοσιευμένη στο διαδίκτυο](#) ως μέρος του αρχείου RRB-JFK assassination files, η Steinem με μια αφελή απλότητα- μόνο αφελής δεν ήταν- υπερασπίστηκε αυτή τη σχέση και σταθερή συνεργασία υποστηρίζοντας ότι η CIA ήταν ο μοναδικός οργανισμός που δέχτηκε να χρηματοδοτήσει το ταξίδι τους στο Διεθνές Φεστιβάλ Νεολαίας, ενώ ιδιώτες στους οποίους είχε απευθυνθεί- όπως για παράδειγμα το Ίδρυμα Φορντ- είχαν αρνηθεί να την ενισχύσουν οικονομικά. Ιδιαίτερα, ανέφερε πως και άλλα μέλη προοδευτικής και αριστερής National Student Association των ΗΠΑ της είχαν αναφέρει ότι είχαν λάβει χρήματα για δράσεις και πρωτοβουλίες από τη CIA ή οργανισμούς συνδεδεμένους με την τελευταία.

Προφανώς, ο τελευταίος ισχυρισμός της Steinem -σε σχέση με τους ηγέτες της National Student Association τους οποίους/οποίες δεν είχε κατονομάσει- δεν επιβεβαιώθηκε ποτέ. Είναι γνωστό ωστόσο και υπάρχει πλούσια ιστορική έρευνα και διαθέσιμη βιβλιογραφία, ότι κατά τη διάρκεια του ψυχρού πολέμου διάφοροι φιλικοί στη CIA οργανισμοί και ομάδες όργωναν τα αμερικάνικα πανεπιστήμια με σκοπό να παρεισφρύουν και να παρακολουθούν από κοντά τις δραστηριότητες των αριστερών και ριζοσπαστικών ομάδων φοιτητών και φοιτητριών ή ακαδημαϊκών. Όπως αντίστοιχα, δεν θα ήταν λογικό τόσο χρόνια μετά το τέλος του ψυχρού πολέμου να έρχεται ως μια αποκάλυψη από τον ουρανό το ότι η πολιτισμική εργαλειοποίηση και ιδιαίτερα η εργαλειοποίηση ριζοσπαστικών ιδεών των δεκαετιών εξήντα και εβδομήντα ήταν ένα όχι ήσσονος σημασία όπλο για τους συστημικούς φορείς στις ΗΠΑ.

Στην πορεία της ζωής της η Steinem συνέχισε να υπερασπίζεται τη σχέση της με τη CIA υποστηρίζοντας μεταξύ άλλων, ότι στο περιβάλλον εκείνο είχε συναντήσει προοδευτικούς φιλελεύθερους μη βίαιους και με μόρφωση που σέβονταν τα έμφυλα δικαιώματα. Αυτή δεν είναι μια

θέση που απέχει από τη στάση που υιοθέτησαν οι ηγεσίες των Δημοκρατικών στις ΗΠΑ, δηλαδή εκείνη της προσέγγισης των έμφυλων ή κοινωνικών δικαιωμάτων εντελώς αποκομμένων από την τάξη, τη φυλή ή τη διεθνή πολιτική.

Βέβαια, αυτή η πολιτική στάση βρήκε το απόλυτο όριο της όταν τελικά δεν κατάφερε να προστατέψει την κοινωνία στις ΗΠΑ από την ανατροπή της υπόθεσης Roe v Wade στο Ανώτατο Δικαστήριο το 2022, που είχε ως συνέπεια την κατάρριψη της προστασίας του δικαιώματος στην άμβλωση σε ομοσπονδιακό επίπεδο. Η Steinem, η οποία έλεγε ότι το ενδιαφέρον της για την αυτοδιάθεση του σώματος και την πρόσβαση στην άμβλωση την οδήγησε στον φεμινισμό, θεώρησε αυτή την εξέλιξη ως μια ιστορικής σημασίας οπισθοδρόμηση για τα έμφυλα δικαιώματα – όπως όντως ήταν-, παραμένει όμως άγνωστο αν η ίδια μπόρεσε να συνδέσει αυτή την εξέλιξη με μια σειρά από πολιτικές, οικονομικές και άλλες διεργασίες που είχαν προηγηθεί στις ΗΠΑ.

Η ιστορία της Steinem είναι πολύ ενδιαφέρουσα και σημαντική ακριβώς γιατί αντανakλά μία από τις πολλαπλές και αντιφατικές όψεις της ιστορίας του φεμινιστικού κινήματος και βέβαια δοκιμάζει τα όρια της σχετικής «θεματικής» αυτοτέλειας των κινήματων, ακόμη κι αν υπήρχαν τακτικοί-ουσιαστικοί λόγοι για τους οποίους οι φεμινίστριες κάποιες περιόδους υπερασπίζονταν μια τέτοια γραμμή. Όπως και αντίστροφα επιβεβαιώνει ότι η υποβάθμιση των θεμάτων της έμφυλης χειραφέτησης, της αυτοδιάθεσης του σώματος, της πρόσβασης σε ασφαλή και δωρεάν άμβλωση σε όλα τα άτομα που τη χρειάζονται ή την επιθυμούν, η προστασία των αναπαραγωγικών δικαιωμάτων, η προστασία της ταυτότητας φύλου και της έκφρασης φύλου, η μισθολογική ισότητα, οι ίσες ευκαιρίες στην εργασία και συνολικά η παραγνώριση της υπόθεσης της έμφυλης χειράφετησης και της ρήξης με την πατριαρχία μόνο καταστροφική μπορεί να είναι για τους σκόπους της ριζοσπαστικής πολιτικής και για την Αριστερά.

Είναι βέβαιο ωστόσο, όπως εύστοχα σημείωσε σε ένα σχόλιο της με αφορμή τον θάνατο της Steinem η Αντζελα Δημητρακάκη «χρειαζόμαστε καλύτερα πρότυπα καθώς ο 21^{ος} αιώνας θα έχει μεγάλες γεωπολιτικές αναταράξεις». Επίσης, σίγουρα χρειαζόμαστε πολιτικές συλλογικότητες, ομάδες και κόμματα που να μπορούν να αναγνωρίσουν και να «διαχειριστούν» -αν αυτή η λέξη ταιριάζει εδώ- τη συνθετότητα και τις εσωτερικές αντιφάσεις που κατοικούν στα διαφορετικά πεδία αγώνα και συλλογικών αντιστάσεων.

Σημειώσεις

Το άρθρο της Eileen Jones “There is nothing good about Phyllis Schlafly” στο Jacobin.com, 20.05.2020, διαθέσιμο εδώ: <https://jacobin.com/2020/05/mrs-america-series-review-phyllis-schlafly>

Meredith Blake, Gloria Steinem calls Mrs America hopelessly wrong. This play gets her life right. Los Angeles Times, 26.06.2020, διαθέσιμο εδώ:

<https://www.latimes.com/entertainment-arts/tv/story/2020-06-26/gloria-steinem-christine-lahti-great-performances-mrs-america>

Στο ίδιο.

Gloria Steinem, "Op-ed on working together over time", Advocate, 02.10.2013, διαθέσιμο εδώ: <https://www.advocate.com/commentary/2013/10/02/op-ed-working-together-over-time>

Βλ. Carol Ann Douglas, "Redstockings assert Gloria Steinem CIA tie", Off our backs, Vol.5, No 5, May-June 1975, διαθέσιμο εδώ: https://www.jstor.org/stable/25772214?searchText=&searchUri=&ab_segments=&searchKey=&refreqid=fastly-default%3A82da3ab19f9fd80522923c65d2eeaf20&initiator=recommender

Ανάρτηση στις 04.09.2026 σε λογαριασμό στα social media: «Αντίο λοιπόν στην φεμινίστρια Gloria Steinem (1934 - 2026). Ειλικρινής και όχι δήθεν αφελής όταν είπε τη γνώμη της για τη CIA: «In my experience the Agency was completely different from its image; it was liberal, nonviolent, and honorable». Μην ξεχνιόμαστε γιατί σίγουρα δεν βοηθάει τους αντι-ιμπεριαλιστικούς φεμινιστικούς στόχους το να ξεχνιόμαστε. Ούτε καν την κατανόηση της περίπλοκης ιστορίας του φεμινισμού βοηθάει το να αγνοούμε τα δεδομένα. Το παράθεμα μού έστειλε (και μού θύμισε) σήμερα μια φίλη σκωτσέζα, όταν μαθεύτηκαν τα νέα του θανάτου της Steinem, προσθέτοντας: «the quote to end all quotes really». Πράγματι. Με πίκρα. Ελπίζουμε να αναπαυθεί ειρηνικά η Steinem. Ελπίζουμε παράλληλα σε άλλα role models καθώς ο 21ος αιώνας το γυρνάει σε μέγιστες γεωπολιτικές αναταράξεις. Όσο για τον Ψυχρό Πόλεμο του 20ου αιώνα, ακόμη μαθαίνουμε, ακόμη ερευνούμε τις διακλαδώσεις, και μέσα από την τέχνη. Όπως είπαν οι Redstockings 50 χρόνια πριν για τη σύνδεση της Steinem με το γνωστό γραφείο, «ο φεμινισμός είναι επανάσταση και δουλειά της CIA είναι να καταπνίγει επαναστάσεις». Στο βιβλίο της [Feminism. Art.Capitalism \(Pluto Press, 2025\)](#) η Αντζελα Δημητρακάκη εξετάζει μεταξύ άλλων μέσα από πρωτογενή έρευνα το πως και ο φεμινισμός έγινε πεδίο ιδεολογικής-πολιτικής αντιπαράθεσης κατά τη διάρκεια του ψυχρού πολέμου.

*Σχετικά με τον τίτλο του άρθρου: Από την ανακοίνωση του θανάτου της κι έπειτα πάρα πολλά άρθρα που δημοσιεύθηκαν σε αμερικάνικα site είχαν αυτόν τον τίτλο χωρίς ερωτηματικό. Ένα από αυτά φέρει: M. Kounalakis, "The feminist was a spy", Washington Monthly, 03.09.2026, διαθέσιμο εδώ: <https://washingtonmonthly.com/2026/09/03/the-feminist-was-a-spy/>

*Πηγή φωτογραφίας: [Creative Commons Attribution-Share Alike 2.0](#)